

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Калініченко Олег Ігорович

УДК: 656.078.8:658.5

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській державній академії залізничного транспорту Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент
Якименко Наталія Василівна,
Українська державна академія залізничного транспорту, доцент кафедри економіки, організації і управління підприємством.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Бараш Юрій Савелійович,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, завідувач кафедри обліку, аудиту та інтелектуальної власності;

доктор економічних наук, доцент
Кірдіна Олена Григорівна,
Українська державна академія залізничного транспорту, доцент кафедри обліку та аудиту.

Захист відбудеться «16» березня 2012 р. о 15³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.820.05 в Українській державній академії залізничного транспорту за адресою: м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 3.501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 2.209.

Автореферат розісланий «14» лютого 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Чорнобровка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Участь України в розподілі світових вантажопотоків залежить від рівня транзитного потенціалу вітчизняної транспортної мережі. На його збільшення впливає діяльність підприємств залізничного транспорту, які потребують прийняття та реалізації управлінських заходів щодо збільшення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому транспортних ринках.

З огляду на рівень та характер конкуренції на транспортному ринку України, враховуючи тенденції погіршення конкурентних позицій підприємств залізничного транспорту, проблема розвитку теоретико-методичних основ забезпечення їх конкурентоспроможності є актуальною в науково-дослідницькому і практичному аспектах.

Вкрай важливе значення залізничного транспорту для вітчизняної економіки обумовлює створення системи управління конкурентоспроможністю підприємств галузі з метою формування перспективних конкурентних переваг на ринку перевезень та розвитку їх конкурентного потенціалу.

Сучасними дослідниками конкурентоспроможності підприємств, підходів до її управління та напрямків забезпечення є А. Воронкова, Т. Гринько, Ю. Іванов, О. Кузьмін, В. Максимов, В. Павлова, Л. Піддубна, М. Портер, Н. Тарнавська, О. Тищенко, Л. Українська, Л. Чайникова, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер та інші.

Наукові погляди на шляхи забезпечення ефективності функціонування та конкурентоспроможності підприємств транспорту сформували Ю. Бараш, Г. Бондаренко, В. Вінников, О. Дейнека, В. Дикань, Т. Дяченко, О. Кірдіна, О. Криворучко, Ю. Пашенко, Л. Позднякова, Н. Чебанова, В. Шинкаренко, Н. Якименко та інші.

Аналіз напрацювань зарубіжних та вітчизняних фахівців дозволяє зробити висновок про існування проблеми, яка пов'язана з недостатнім опрацюванням теоретичних та методичних підходів до формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту, розкриттям методології її забезпечення за рахунок розвитку транспортного потенціалу. Відсутня науково обґрунтована система факторів забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг підприємств залізничного транспорту, не приділено достатньої уваги оцінці рівня їх конкурентоспроможності.

Комплекс зазначених питань забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту підтверджує актуальність обраної теми, зумовлює вибір мети, завдань, логіки та структури дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана як ініціативна згідно з планом науково-дослідної роботи Української державної академії залізничного транспорту за темою «Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах міжнародних транспортних коридорів», відповідає положенням Закону України «Про особливості утворення державного акціонерного товариства залізничного

транспорту загального користування», цілям Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки, Транспортної стратегії України на період до 2020 року та Стратегії розвитку залізничного транспорту на період до 2020 року.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту в умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках перевезень.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити положення, які конкретизують змістовне наповнення конкуренції на транспортному ринку;
- розкрити сутність категорії «конкурентоспроможність підприємств залізничного транспорту»;
- удосконалити класифікацію факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту та розподілити їх в ієрархічній послідовності за пріоритетністю впливу;
- обґрунтувати сутність, структуру та роль транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту в процесі забезпечення їх конкурентоспроможності;
- розробити концепцію формування єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі з метою розвитку транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту України;
- сформулювати теоретичні положення системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту;
- запропонувати методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту.

Об'єкт дослідження – процеси управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту в динамічних умовах розвитку конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках перевезень.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали положення та висновки з проблем управління конкурентоспроможністю підприємств, викладені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців-практиків з досліджуваної проблеми, закони та нормативні акти України.

У ході дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *системно-структурний аналіз* – для визначення сутності категорій «конкурентоспроможність підприємств залізничного транспорту», «транспортний потенціал»; *системний підхід* – для визначення принципів та особливостей функціонування системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту; *процесний підхід* – для виокремлення та дослідження

управлінських, виробничих основних та супутніх процесів забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту; *факторний аналіз* – для аналізу факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств залізничного транспорту; *метод експертний оцінок* – при визначенні зв'язків між факторами забезпечення конкурентоспроможності транспортної послуги та при оцінці рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту; *моделювання* – для визначення ієрархії факторів конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту за пріоритетністю впливу; *логіко-аналітичний* – для розробки концептуальних положень формування виробничо-логістично-транспортної мережі; *абстрактно-логічний* метод – для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження; *графоаналітичний* – для наочного подання статистичного матеріалу та схематичного зображення ряду теоретичних і практичних положень.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України, галузеві програми, дані державних органів статистики України, публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, монографічні дослідження фахівців галузі, матеріали Державної адміністрації залізничного транспорту України, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів. Найбільш важливі результати дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

- теоретичні підходи щодо управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту за рахунок уточнення об'єктів та суб'єктів управління, розкриття його рівнів. Це дозволило окреслити структуру системи такого управління та сформувати пропозиції щодо створення центру управління формуванням та розвитком конкурентних переваг та конкурентного потенціалу в складі керівної підсистеми, який визначатиме та реалізовуватиме основні заходи конкурентної стратегії підприємств залізничного транспорту;

- систему факторів забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг підприємств залізничного транспорту, яка, на відміну від існуючих, побудована на принципах ієрархії та доповнена такими класифікаційними ознаками, як вид процесів забезпечення конкурентоспроможності та етапи реалізації транспортної послуги, що спрощує ідентифікацію процесів формування конкурентоспроможності транспортної послуги;

- методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту, відмінність якого від існуючих полягає у врахуванні факторів управлінських, виробничих основних та супутніх процесів, які враховано в розробленому переліку показників як часткові та поєднуються в інтегральний;

- визначення сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства залізничного транспорту» за рахунок розкриття його як здатності підприємства забезпечувати надання конкурентоспроможних транспортних послуг відповідно

до вимог споживачів та міжнародних стандартів якості на основі реалізації виробничих основних і супутніх процесів та процесів управлінської діяльності, які формують його конкурентну силу;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади формування та функціонування виробничо-логістично-транспортної мережі України за участю підприємств залізничного транспорту шляхом визначення її доцільності, особливостей, принципів і послідовності створення, розкриття функцій та схеми взаємоузгодження інтересів учасників, що дозволить збільшити їх конкурентні позиції у внутрішньому та зовнішньому економічних просторах;

– визначення сутності, структури та ролі транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту в процесах забезпечення їх конкурентоспроможності, формування та реалізації транзитних можливостей транспортної системи України. Це надало можливість встановити залежність транзитного потенціалу транспортної мережі від виробничої та логістичної складових транспортного потенціалу підприємств;

– моделювання ієрархії факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту на основі упорядкування їх за важливістю впливу для прийняття відповідних управлінських рішень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені методичні підходи та обґрунтовані теоретичні положення доведено до рівня практичних рекомендацій, використання яких у практиці управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту сприятиме розвитку їх транспортного потенціалу та транзитного потенціалу транспортної системи України.

Самостійне практичне значення має методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту.

Пропозиції щодо формування єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі з метою розвитку транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту використано керівництвом Південної залізниці при визначенні напрямків трансформацій на залізничному транспорті України (акт впровадження №НТО-18/257 від 23 листопада 2011 року).

Практичну цінність пропозицій автора щодо формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту підтверджено актом впровадження № НЗЕ 5/38 від 29 листопада 2011 року.

Теоретичний аспект одержаних результатів обґрунтовано їх практичним використанням у навчальному процесі Інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів Української державної академії залізничного транспорту при викладанні лекційних курсів за дисциплінами: «Економіка підприємств», «Забезпечення конкурентоспроможності підприємств», «Стратегічне управління підприємством» (акт впровадження від 01 грудня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що отримані в дисертаційній роботі та виносяться на захист, здобуто автором та відображено в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у

дисертації використано лише ті положення, які є результатом самостійної роботи автора. У науковій праці [1] здобувачу належить визначення переліку факторів, що впливають на конкурентоспроможність залізничного транспорту; у праці [8] - окреслення об'єктів, суб'єктів, рівнів та структури системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту; у праці [9] - перелік показників для розрахунку коефіцієнтів конкурентоспроможності виробничих основних, супутніх та управлінських процесів підприємств.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях, перелік яких наведено в авторефераті у списку опублікованих праць.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи, всі пункти наукової новизни викладено у 14 наукових працях, серед яких 10 статей у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг наукових публікацій складає 3,8 друк. арк., з них особисто автору належить 3,23 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 188 сторінок, в т. ч. основний текст займає 147 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 27 рисунками, 25 таблицями та містять 4 додатки. Список використаних джерел налічує 163 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, сформульовано її мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи наукового дослідження, охарактеризовано наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів.

У **першому розділі - "Теоретичні засади конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту"** – розглянуто сутність конкурентних відносин на транспортному ринку України; уточнено теоретичні основи конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту (ПЗТ) як об'єкта управління; визначено склад підпроцесів, які формують транспортний процес ПЗТ; запропоновано систему класифікаційних ознак та факторів забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг ПЗТ.

Стратегічна мета розвитку транспортної системи України визначається як задоволення потреб інноваційного соціально-орієнтованого розвитку економіки та суспільства в якісних транспортних послугах, конкурентоспроможних з кращими світовими аналогами. Це вимагає розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності вітчизняних транспортних компаній, основні цілі яких орієнтовані на зростання мобільності вантажів і пасажирів за рахунок інноваційних систем управління, формування національних та регіональних транспортно-логістичних центрів; модернізацію транспортної мережі, інтеграцію вітчизняного транспорту в міжнародну структуру, розширення експорту транспортних послуг тощо.

Враховуючи особливості функціонування суб'єктів на транспортному ринку, конкуренцію варто трактувати як, по-перше, боротьбу, виграв в якій є результатом певних дій кожного учасника транспортного ринку, а по-друге, як боротьбу, де виграв - результат співробітництва декількох учасників, ефект від взаємодії яких є синергетичним, а результат комплексним.

Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності та змісту категорії «конкурентоспроможність підприємства» дало можливість обґрунтувати необхідність уточнення її стосовно ПЗТ. Доведено, що в основі забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ знаходяться дві складові: надання конкурентоспроможних транспортних послуг і реалізація управлінських, виробничих основних та супутніх процесів. Відповідно до цього конкурентоспроможність ПЗТ визначена як його здатність забезпечувати надання конкурентоспроможних транспортних послуг відповідно до вимог споживачів та міжнародних стандартів якості на основі реалізації виробничих основних і супутніх процесів та процесів управлінської діяльності, які формують його конкурентну силу. До основних процесів належить безпосередньо процес перевезень, який включає такі підпроцеси: подача рухомого складу; навантаження, вивантаження та прийняття вантажу; переміщення вантажу та ін. Супутні послуги розподілено на обслуговуючі (логістичні, складські, митні та ін.) та забезпечуючі (ремонт рухомого складу, будівельно-монтажні роботи, сортувальні операції, ремонт колії та систем електропостачання і зв'язку та ін.). Процесами управлінської діяльності визначено такі: управління матеріально-технічним забезпеченням і маркетингом, управління підготовкою персоналом та його розвитком, управління інвестиційно-інноваційним процесом тощо.

Конкурентоспроможність ПЗТ обумовлюється впливом факторів. Відповідно до системного підходу розроблено систему факторів конкурентоспроможності ПЗТ (рис. 1), яка доповнена класифікаційними ознаками: вид процесів забезпечення конкурентоспроможності та етап реалізації транспортної послуги. До факторів виробничих основних процесів забезпечення конкурентоспроможності транспортної послуги ПЗТ для вантажних перевезень віднесено: відсутність непередбачених недопустимих змін якості в процесі надання послуги; забезпечення перевезення максимального обсягу вантажу одиницею рухомого складу; відповідність технічних характеристик тягового і рухомого складу умовам, що визначені в угоді про перевезення; забезпечення безпечного і безперервного руху вантажних поїздів у міжнародному сполученні з визначеним рівнем робочих характеристик, що базується на всіх регуляторних, технічних і експлуатаційних умовах, тощо. Факторами виробничих супутніх процесів забезпечення конкурентоспроможності транспортної послуги ПЗТ окреслено: застосування логістичних технологій транспортування, розбудова об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури; забезпечення якості ремонтів і технічного обслуговування рухомого складу та інфраструктури підприємств; забезпечення відповідності технічних характеристик тягового і рухомого складу вимогам міжнародних стандартів; оптимізація витрат виробництва; рівень інвестиційно-інноваційного процесу тощо. Фактори управлінських процесів

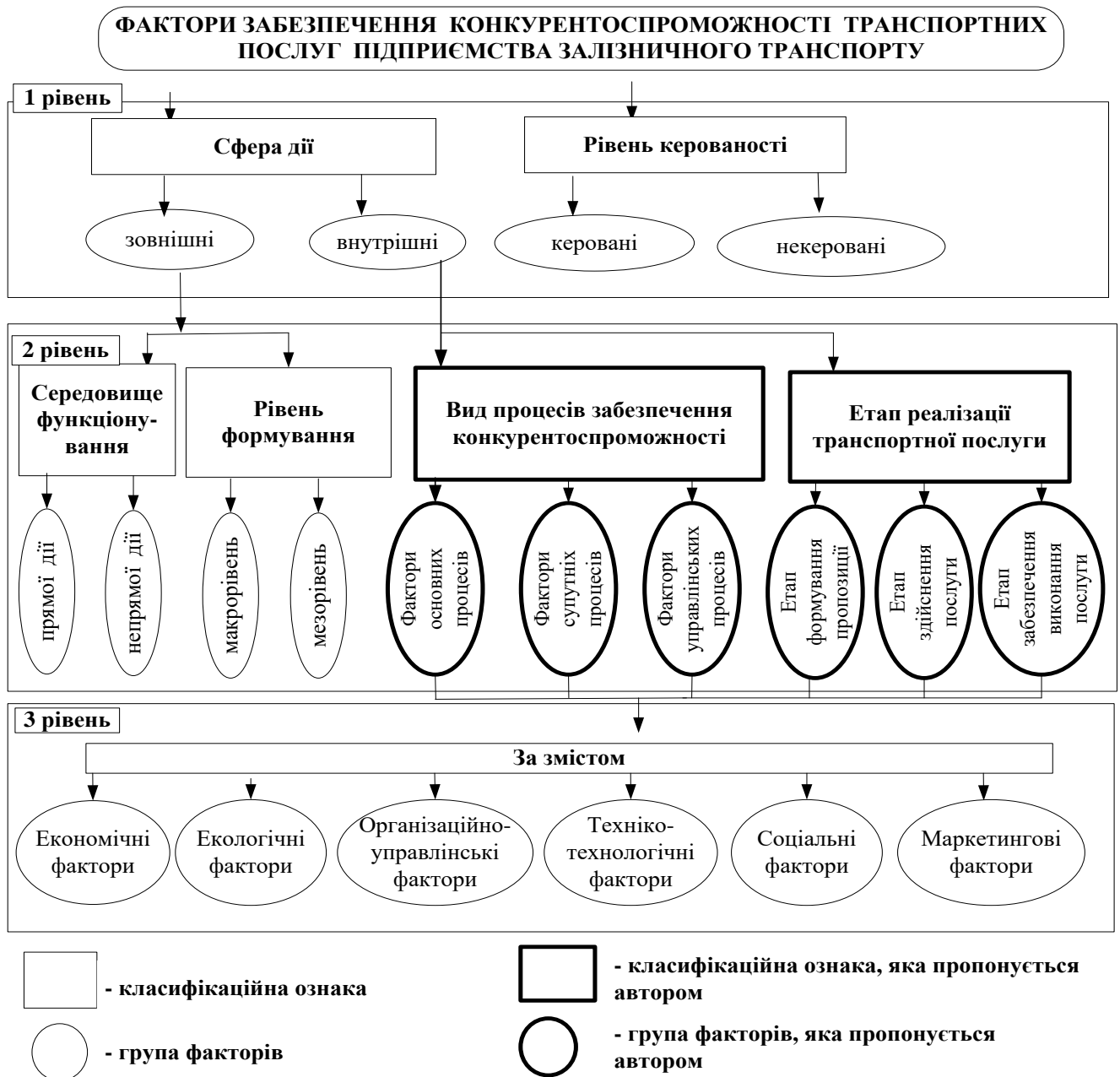

Рис. 1. Схема системи класифікаційних ознак та факторів забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг підприємства залізничного транспорту

впливають на конкурентоспроможність транспортної послуги ПЗТ через забезпечення механізмів гнучкого управління підприємствами, що дозволяє швидко задовольняти потреби вантажовласників, пропонуючи різні системи та умови доставки вантажів; організацію ефективної системи матеріально-технічного забезпечення та маркетингової системи; впровадження заходів щодо удосконалення інвестиційно-інноваційного процесу; впровадження системи менеджменту якості послуг та процесів тощо.

У другому розділі – "Забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту на основі розвитку транспортного потенціалу" – розкрито сутність транспортного потенціалу та визначено його місце в структурі

конкурентного потенціалу ПЗТ; розглянуто механізм формування та реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ на основі розвитку транспортного потенціалу; розроблено концепцію формування єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі України.

Розвиток транспортного потенціалу ПЗТ - найактуальніше завдання, від вирішення якого залежить позиціонування України на світовому ринку транспортних послуг. Транспортний потенціал – це сукупність виробничих ресурсів і можливостей ПЗТ, які, за умови необхідного логістичного та інформаційного забезпечення, дозволяють забезпечити якісне виконання основної функції – перевезення вантажів і пасажирів на принципах інтермодальності, інтероперабельності та швидкості.

Місце транспортного потенціалу в складі конкурентного потенціалу ПЗТ визначається участю в процесах забезпечення зростання обсягів транзитних вантажопотоків. Фактори, які визначають розвиток транспортного потенціалу ПЗТ, поділяються на зовнішні та внутрішні. Перші обумовлюються функціонуванням суб'єктів, що належать до зовнішнього середовища ПЗТ (підприємства, які здійснюють виробничу, логістичну, науково-дослідну та іншу діяльність), та діями держави щодо їх підтримки; другі – функціонуванням суб'єктів внутрішнього середовища ПЗТ.

Проблема збільшення транспортного потенціалу ПЗТ України має кілька аспектів: фінансовий (збільшення власних фінансових ресурсів, фінансової підтримки з боку держави та інвестиційної привабливості підприємств); виробничий (організація транспортного процесу з застосуванням логістичних, інформаційних технологій); інноваційний (впровадження інновацій); організаційний (ефективні схеми взаємодії з іншими учасниками ринку перевезень та суб'єктами інших галузей економіки).

Транспортний потенціал ПЗТ впливає на транзитний потенціал транспортної мережі України, який включає потенціали вітчизняної мережі міжнародних транспортних коридорів, території тяжіння та управлінський потенціал державних і галузевих органів влади.

Кожне підприємство, яке функціонує в конкурентному середовищі, потребує розробки конкурентної стратегії. У процесі визначення послідовності формування конкурентної стратегії ПЗТ уточнено стратегічні цілі забезпечення конкурентоспроможності за рахунок розвитку транспортного потенціалу (методом декомпозиції), серед яких: оновлення виробничо-технічної бази підприємства; удосконалення діяльності Технічної служби та Служби капітальних вкладень і капремонту; удосконалення технічних процесів на підприємстві з застосуванням прогресивних світових розробок комплектуючих виробів, матеріалів; розширення мережі об'єктів логістичної інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів; впровадження передового світового досвіду логістичного обслуговування; мінімізація ризику діяльності об'єктів логістичної інфраструктури; впровадження телекомунікаційного та супутникового зв'язку в перевізний процес; створення центру інформаційних ресурсів та ін.

Конкурентоспроможність ПЗТ позначається на можливості створення в

Україні єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі (ВЛТМ). Доцільність її формування доводять теоретичні концепти, які розкривають сучасні умови функціонування транспортного ринку та промислової сфери України: 1) зміна характеру конкуренції – конкуренція не окремих суб'єктів, а їх об'єднань, тобто суперництво груп; 2) логістика як сучасна концепція бізнесу; 3) інноваційно-активний тип поведінки як ресурс.

Ключовими блоками ВЛТМ є виробничий (матеріального виробництва) та транспортний. Логістичний блок є таким, що об'єднує попередні. При цьому він може розглядатися або як самостійний зв'язувальний елемент, або як частина транспортного блока, що потребує формування власних об'єктів логістичної інфраструктури (логістичних центрів, терміналів тощо).

Доцільність участі кожного учасника в діяльності ВЛТМ визначається тими вигодами, які можливо отримати (рис. 2).

Особливості функціонування ВЛТМ пояснюються тим, що вона є єдністю взаємодіючих суб'єктів, які об'єдналися з метою підвищення цінності учасників та їх продукції (послуг) за рахунок інтеграції ключових компетенцій. Послідовність формування та функціонування цієї мережі включає такі етапи: 1) ініціювання учасниками формування ВЛТМ; 2) визначення місії та стратегічних цілей функціонування мережі; 3) виявлення організаційно-управлінських, організаційно-технологічних принципів, напрямків та умов функціонування ВЛТМ; 4) ознайомлення з переліком потенційних учасників, вибір партнерів, визначення особових та спільних переваг учасниками від створення мережі; 5) прогнозування виробничих, транспортних, складських та інших потужностей учасників ВЛТМ, визначення параметрів функціонування та розміщення на територіальному просторі об'єктів мережі, прогнозування інвестиційної політики та планування потокових процесів; 6) формування організаційної структури ВЛТМ; 7) окреслення загальної схеми формування стратегії взаємодії учасників, уточнення їх цілей, прав та обов'язків; 8) функціонування ВЛТМ; 9) визначення критеріїв ефективності функціонування, планування та реалізація коригувальних заходів.

Цілі функціонування ВЛТМ розподіляються на виробничі (налагодження виробництва продукції та послуг відповідно до міжнародних стандартів якості; збільшення асортименту продукції та послуг; перехід до випуску продукції та послуг на новій технічній і технологічній основі; модернізація техніки та технологій, що використовуються у виробництві продукції та послуг; найбільш повне та ефективно використання виробничих потужностей); маркетингові (стимулювання попиту на комплексні технології обробки, переробки та транспортування продукції; розширення ринків збуту продукції); економічні (оптимізація витрат, максимізація прибутку); інвестиційні (реалізація крупних інвестиційних проектів, залучення довгострокових інвестицій, збільшення інвестиційної привабливості).

Основними принципами функціонування ВЛТМ визначено: 1) принцип орієнтації на споживача (досягнення адекватного розуміння споживчих вимог за рахунок підвищення якості продукції чи послуг); 2) принцип постійного

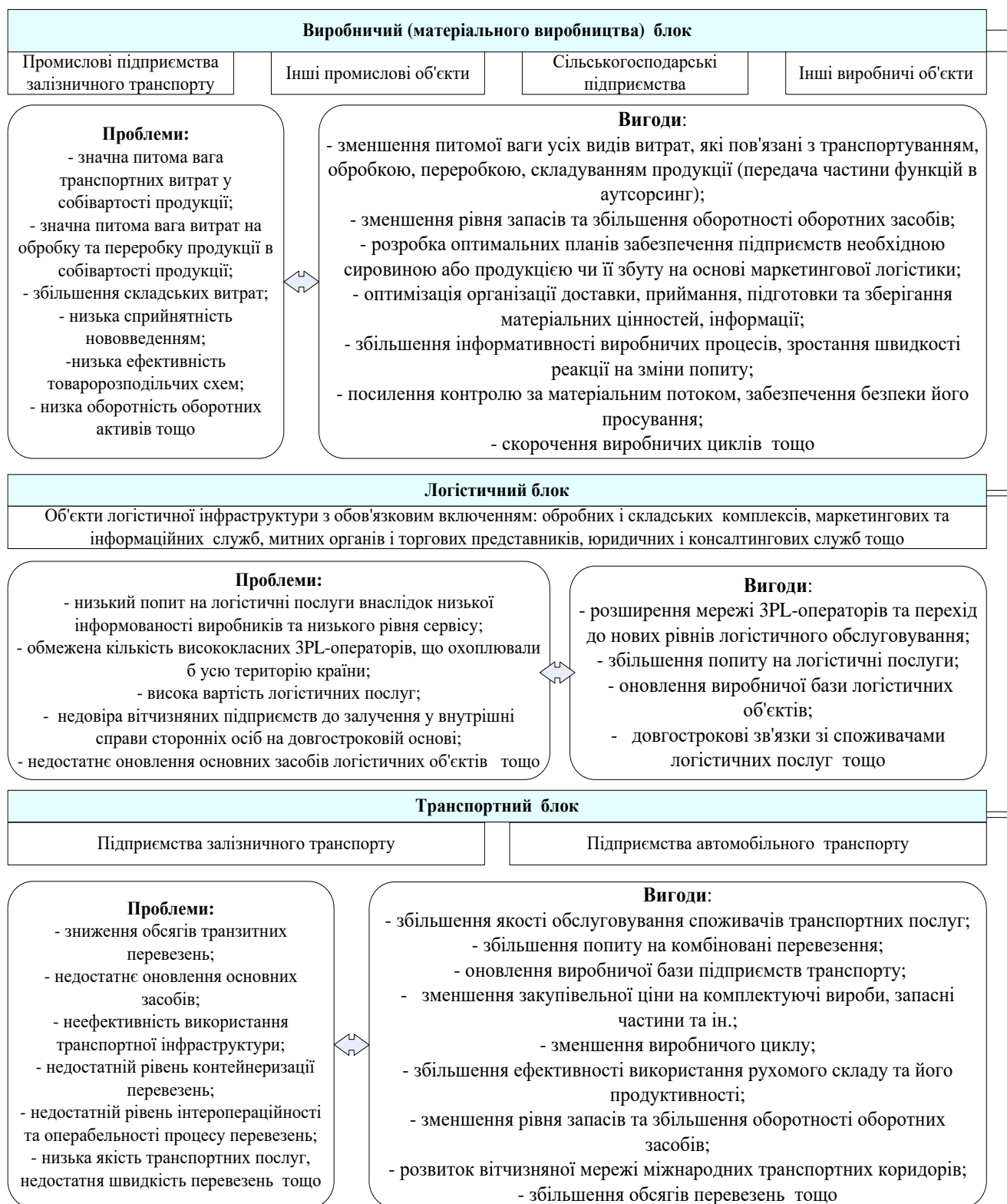

Рис. 2. Вигоди учасників виробничо-логістично-транспортної мережі

вдосконалення (безперервне поліпшення результативності та ефективності діяльності учасників мережі на основі створення інноваційного середовища); 3) принцип адекватності (узгодженість стратегії та тактики учасників мережі з реальними параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища); 4) принцип оптимального поєднання позитивної синергичності в діяльності мережі; 5) принцип фокусуєчої концентрації дії (підвищення організаційного ефекту

мережі за рахунок різних форм якісної концентрації); б) принцип організаційної динамічності (гнучкість і мобільність структури мережі та її керуючих підсистем, що забезпечує адаптацію при зміні умов функціонування і на різних стадіях розвитку).

Взаємодія учасників ВЛТМ визначається ефективністю системи інтегрованого управління групою підприємств. Послідовність її формування включає такі етапи: визначення групових правил поведінки та площини взаємодії учасників, рівня централізації та децентралізації управління діяльністю учасників мережі; встановлення правил підтримки стабільності мережі та порядку розподілу ризиків; побудова системи комунікацій у вигляді інформаційної системи та системи документообігу; визначення порядку розрахунку ефективності спільної діяльності; прийняття рішення про доцільність чи скасування спільної діяльності учасників мережі.

Встановлено, що однією з найголовніших проблем формування ВЛТМ в Україні є недостатність фінансового забезпечення проектів розвитку логістичної інфраструктури за рахунок власних і залучених коштів. У зв'язку з цим надано рекомендації щодо формування оптимального бюджету на розбудову об'єктів ВЛТМ. В їх основі знаходиться модель розподілу коштів з урахуванням значень показників фінансового важеля, рентабельності власного капіталу, рентабельності інвестованого капіталу.

У третьому розділі - "Методологічні та методичні основи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту" – здійснено моделювання ієрархії факторів забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ; розкрито підхід до формування системи управління конкурентоспроможністю ПЗТ; запропоновано методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності ПЗТ.

Доведено, що в основі управлінських рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ, знаходиться розподіл факторів за пріоритетністю впливу. Застосування теорії графів і методу експертних оцінок дозволило отримати такі висновки: 1) для вантажних перевезень вельми актуальною проблемою є оперативність обслуговування, відповідність характеристик транспортної послуги потребам споживачів і можливість безперешкодного здійснення перевезень у міжнародному сполученні; 2) основні перспективні вимоги до супутніх процесів при обслуговуванні та забезпеченні транспортної послуги, які мають кардинальним чином вплинути на конкурентоспроможність транспортної послуги ПЗТ, - це рівень використання логістичних технологій, розвиток об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури, впровадження міжнародних стандартів якості продукції, послуг та процесів, що супроводжується необхідним рівнем матеріально-технічного забезпечення виробництва. Серед проблем, які необхідно вирішити негайно та які позначаються на конкурентоспроможності транспортної послуги, є такі: техніко-технологічний рівень виробництва, рівень відтворювального процесу обслуговуючих, забезпечуючих суб'єктів та рівень інвестиційно-інноваційного процесу на підприємствах.

Управління конкурентоспроможністю ПЗТ є процесом цілеспрямованого та регулярного впливу на процеси забезпечення конкурентоспроможності підприємств з метою утримання поточних і формування перспективних конкурентних переваг на ринку перевезень. Визначаючи складність процесів управління конкурентоспроможністю, правомірно говорити про його систему, складовими якої є рівні, цілі, суб'єкти та об'єкти. Рівнями управління встановлено стратегічний, тактичний та оперативний, що визначається складністю суб'єкта управління (керівництво підприємства залізничного транспорту, служб та структурних підрозділів). Об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємства є внутрішні процеси функціонування.

Система управління конкурентоспроможністю ПЗТ визначена відкритою (рис. 3).

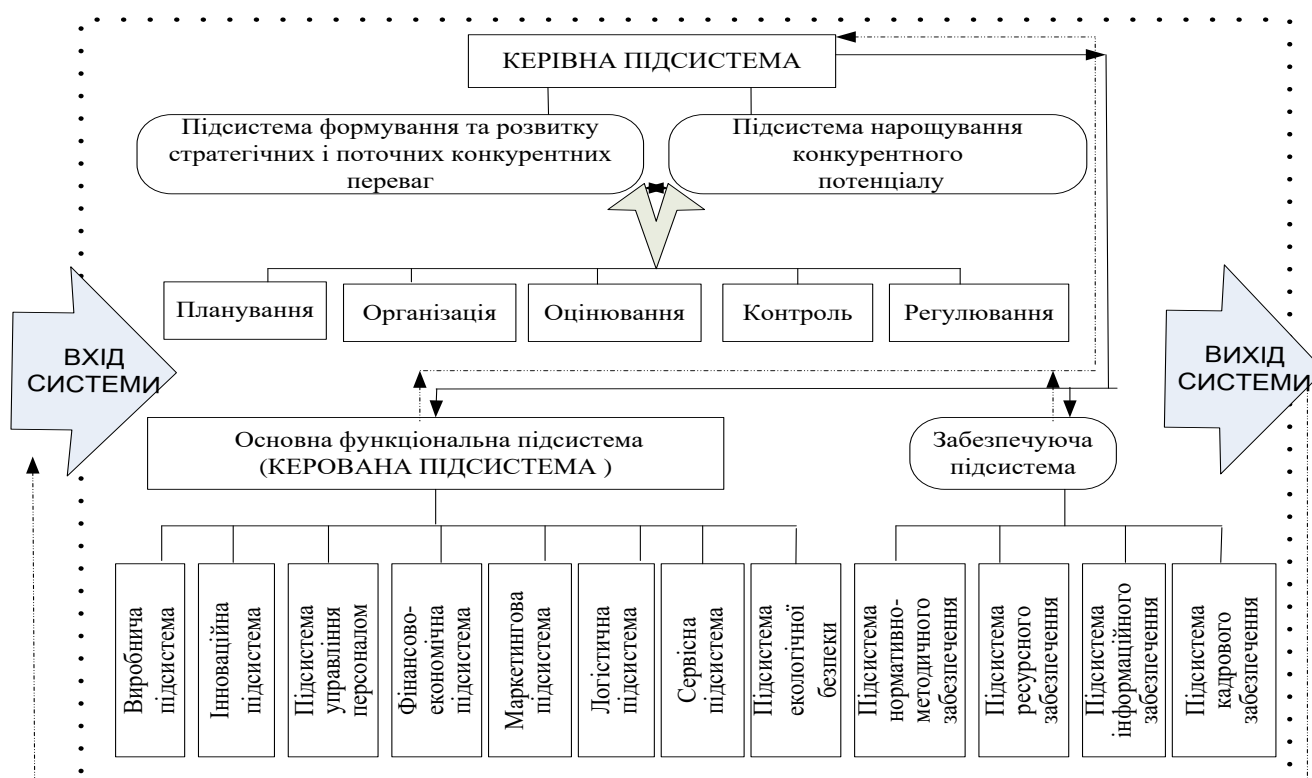

Рис. 3. Схема структури системи управління конкурентоспроможністю ПЗТ

У складі керівної підсистеми функції стратегічного управління формуванням та розвитком конкурентних переваг і конкурентного потенціалу ПЗТ запропоновано передати центру управління, очолюватиме який начальник залізниці. Діяльність центру управління формуванням та розвитком конкурентних переваг і конкурентного потенціалу підприємства ґрунтується на створенні тимчасових груп, учасниками яких є заступники начальників залізниці (відповідно до специфіки проблеми) та представники служб підприємства.

Етапами формування та функціонування системи управління конкурентоспроможністю ПЗТ визначено такі: 1) моніторинг зовнішнього середовища підприємства з метою виявлення змін, які мають деструктивний характер та ускладнюють конкурентну позицію підприємства; 2) аналіз проблем

підприємства, які мають внутрішню природу та впливають на рівень його конкурентоспроможності; оцінювання поточного рівня конкурентоспроможності за сукупністю критеріїв; 3) формулювання цілей щодо підтримання та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства; 4) планування заходів щодо реалізації цілей підвищення конкурентоспроможності підприємств, оцінка альтернатив і вибір оптимальних варіантів, розробка програми стратегічних змін; 5) реалізація програми стратегічних змін (конкурентної стратегії) на основі забезпечення взаємоузгодженості елементів внутрішнього середовища підприємства; 6) контроль відхилень фактичних результатів від запланованих, коригувальні дії, оцінка ефективності реалізації запланованих заходів.

Метою реформування залізничного транспорту України є розвиток конкурентного середовища на ринку залізничних перевезень. При цьому для ПЗТ (залізниць) актуальним стає надання конкурентоспроможних транспортних послуг, більш повне задоволення потреб споживачів, ефективна організація виробничих основних, супутніх та управлінських процесів, що в сукупності сприятиме збільшенню інвестиційної привабливості підприємств, залученню додаткових обсягів пасажиро– та вантажопотоків. Зазначене вище визначило пропозицію автора стосовно методичного підходу до оцінки рівня конкурентоспроможності ПЗТ, який ґрунтується на розрахунках комплексних показників, що характеризують реалізацію виробничих основних, супутніх та управлінських процесів, та їх об'єднанні в інтегральний показник:

$$K_{nzm} = K_{on} \times \alpha_i + K_{cn} \times \alpha_j + K_{yn} \times \alpha_s, \quad (1)$$

де $\alpha_i, \alpha_j, \alpha_s$ - значущість складових, які характеризують виробничі основні, супутні та управлінські процеси;

K_{on}, K_{cn}, K_{yn} - значення показників виробничих основних, супутніх та управлінських процесів, які розраховуються за формулою

$$K = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) \times B_i, \quad (2)$$

де δ_i – відносна оцінка показників, які характеризують виробничі основні, супутні та управлінські процеси;

B_i - вагомість показників, які входять до розрахунку;

n - кількість показників.

Для характеристики реалізації виробничих основних процесів ПЗТ запропоновано використання таких показників: коефіцієнта нерівномірності перевезень у часі, динамічного навантаження вагона, дільничної швидкості руху поїзда, вартості вантажної маси, яка знаходиться в русі; часу знаходження вагона під вантажними операціями та на технічних станціях тощо. Для виробничих супутніх процесів показниками визначено комплексність послуг, якість ремонту

рухомого складу, рівень інноваційності виробничих процесів, рівень інвестиційно-інноваційної активності, рівень екологічної безпеки виробничих процесів. Показниками управлінських процесів є їх рентабельність, економічність та гнучкість.

ВИСНОВКИ

Основні висновки дисертації полягають у наступному:

1. Розвиток економіки України обумовлюється ефективністю функціонування транспортної системи, яка у свою чергу визначається конкурентоспроможністю видів транспорту на внутрішньому та зовнішньому ринках перевезень. У наш час акценти конкурентної боротьби за додаткові обсяги транзитних вантажопотоків переміщуються в площину взаємодії видів транспорту, що підтверджується поступовим розповсюдженням комбінованих перевезень.

2. Розмаїття існуючих підходів до визначення сутності категорії «конкурентоспроможність підприємств» визначило необхідність окреслення її рис відносно діяльності суб'єктів залізничного транспорту. Особливістю авторського підходу стало, по-перше, встановлення взаємозв'язку процесів, які формують конкурентоспроможну транспортну послугу (основні, супутні, управлінські); по-друге, визначення задоволеності споживача як основи конкурентоспроможності транспортних послуг (визначається сукупністю тільки тих властивостей, які мають інтерес для певного споживача); по-третє, уточнення джерела забезпечення конкурентоспроможності у вигляді внутрішніх і зовнішніх можливостей підприємства, які формують його конкурентну силу.

3. Результати аналізу факторів, які впливають на процеси забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ, дозволили сформуванню їх багаторівневу систему, особливістю якої є розподіл внутрішніх факторів залежно від процесів забезпечення конкурентоспроможності та етапів реалізації транспортної послуги. Принципове значення з точки зору реалізації процесу управління конкурентоспроможністю ПЗТ має проведене упорядкування факторів за важливістю впливу на процес її забезпечення.

4. Актуальним напрямком забезпечення конкурентоспроможності ПЗТ стає розвиток їх транспортного потенціалу, який безпосередньо впливає на транзитний потенціал транспортної мережі України та поєднує характеристики виробничого та логістичного потенціалів.

5. Обґрунтування управлінських рішень щодо розвитку транспортного потенціалу ПЗТ окреслило його залежність від формування виробничо-логістично-транспортної мережі України. Метою сформованої концепції розвитку транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту України за рахунок формування єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі стало визначення шляхів та засобів забезпечення стійкого підвищення конкурентоспроможності ПЗТ та інших суб'єктів господарювання, укріплення їх конкурентних позицій у внутрішньому та зовнішньому економічному просторах.

6. Важливою умовою забезпечення стабільних позицій ПЗТ на

транспортному ринку є формування системи управління їх конкурентоспроможністю. Вона є цілеспрямованою системою відкритого типу, яка складається з керівної та керованої підсистем. У складі керівної підсистеми всі функції стратегічного управління формуванням та розвитком конкурентних переваг і конкурентного потенціалу ПЗТ запропоновано реалізувати центром управління.

7. Система управління конкурентоспроможністю ПЗТ не може ефективно функціонувати без достовірної оцінки її рівня, яка здійснюється за комплексними показниками, що характеризують реалізацію виробничих основних, супутніх та управлінських процесів. Порівняння показників конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту в динаміці дозволяє отримати висновок щодо конструктивності змін у процесах підприємств, а порівняння показників декількох підприємств зумовлює можливість залучення зовнішніх інвестицій і характеризує компетентність управлінського персоналу.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

- статті у наукових фахових виданнях:

1. Калініченко О.І. Методологічні аспекти конкурентоспроможності залізничного транспорту / Н.В. Якименко, О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. - № 28. – С. 104-109.

2. Калініченко О.І. Розвиток транспортного потенціалу залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. - № 31. – С. 25-29.

3. Калініченко О.І. Місце транспортного потенціалу в системі потенціалів підприємств залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. - № 32. - С. 200-203.

4. Калініченко О.І. Фактори, що формують конкурентоспроможність послуг залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. - 2011.– Вип. 34.- С. 137-147.

5. Калініченко О.І. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - № 33. - С.181-186.

6. Калініченко О.І. Напрямки забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної транспортної системи / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - № 34. - С. 183-186.

7. Калініченко О.І. Концепція формування єдиної виробничо-логістично-транспортної мережі в Україні / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - № 35. - С. 67-72.

8. Калініченко О.І. Теоретичні засади формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту / Н.В. Якименко, О.І. Калініченко // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. - 2011.– Вип. 36. - С. 148-159.

9. Калініченко О.І. Методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності

підприємств залізничного транспорту / Н.В. Якименко, О.І. Калініченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. - № 6, Т. 1: Економічні науки. – С. 40-44.

10. Калініченко О.І. Сутність поняття «конкурентоспроможність підприємств» відносно діяльності підприємств залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - № 36. - С. 149-152.

- тези доповідей на конференціях:

11. Калініченко О.І. Конкурентоспроможність залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Сучасні проблеми ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 25-26 листопада 2010 р. — Харків: ХДТУБА, 2010. — Ч. 2. — С.91-92.

12. Калініченко О.І. Підходи до конкурентоспроможності залізничного транспорту / О.І. Калініченко // Проблемы экономики и управления на железнодорожном транспорте: материалы V Міжнар. наук.-практ. конф., Яремче, 24-26 листопада 2010 р. — Дніпропетровськ: ДНУЖТ, 2010. – С. 222-223.

13. Калініченко О.І. Життєвий цикл залізничної техніки як критерій її конкурентоспроможності // О.І. Калініченко // Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Коктебель, 30 травня-4 червня 2011 р.— Харків: УкрДАЗТ, 2011. — С. 82-83.

14. Калініченко О.І. Керуюча та керовані підсистеми системи управління конкурентоспроможністю підприємств / О.І. Калініченко // Наука и инновации: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф., Przemysl, 07-15 октября 2011 г. - Przemysl: Sp. z o.o. "Nauka I studia", 2011. – Vol. 4.— С. 6 - 8.

АНОТАЦІЯ

Калініченко О.І. Теоретико-методичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). - Українська державна академія залізничного транспорту МОНмолодьспорту України, Харків, 2012.

Дисертацію присвячено удосконаленню теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту в умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках перевезень.

Розкрито змістовне наповнення конкуренції на транспортному ринку та сутність категорії «конкурентоспроможність підприємств залізничного транспорту». Удосконалено систему факторів забезпечення конкурентоспроможності транспортних послуг підприємств залізничного транспорту. Сформовано теоретичні положення системи управління конкурентоспроможністю підприємств залізничного транспорту, уточнено об'єкти та суб'єкти управління, розкрито його рівні. Удосконалено методичні

положення та показники оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту. Обґрунтовано сутність, структуру та роль транспортного потенціалу підприємств залізничного транспорту. Запропоновано концептуальні засади формування та функціонування виробничо-логістично-транспортної мережі України.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, транспортний потенціал, транспортний процес, транспортна послуга, управління конкурентоспроможністю, конкурентна стратегія, конкурентна перевага.

АННОТАЦІЯ

Калиниченко О.И. Теоретико-методические аспекты управления конкурентоспособностью предприятий железнодорожного транспорта. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Украинская государственная академия железнодорожного транспорта МОНмолодьспорта Украины, Харьков, 2012.

Диссертация посвящена совершенствованию теоретических положений и разработке практических рекомендаций управления конкурентоспособностью предприятий железнодорожного транспорта (ПЖТ) в условиях усиления конкуренции на внутреннем и внешнем рынках перевозок.

Конкуренция на транспортном рынке Украины имеет двоякую сущность. С одной стороны, это борьба, победа в которой достигается в результате определенных действий каждого участника транспортного рынка. Кроме того, это борьба, где выигрыш является результатом сотрудничества нескольких участников, эффект от взаимодействия которых является синергетическим, а результат комплексным.

Обобщение теоретических подходов к определению сущности и содержания категории «конкурентоспособность предприятия» позволило обосновать необходимость уточнения ее относительно ПЖТ. Доказано, что в основе обеспечения конкурентоспособности ПЖТ находятся две составляющие: предоставление конкурентоспособных транспортных услуг и реализация производственных основных, сопутствующих и управленческих процессов.

Конкурентоспособность ПЖТ обуславливается влиянием факторов. Согласно системному подходу разработана система факторов конкурентоспособности ПЖТ, которая дополнена классификационными признаками: вид процессов обеспечения конкурентоспособности и этап реализации транспортной услуги.

Обосновано сущность, структуру и роль транспортного потенциала предприятий железнодорожного транспорта. Транспортный потенциал - это совокупность производственных ресурсов и возможностей ПЖТ, которые, при условии необходимого логистического и информационного обеспечения, позволяют обеспечить качественное выполнение основной функции - перевозки

грузов и пассажиров на принципах интермодальности, интероперабельности и скорости. Место транспортного потенциала в структуре конкурентного потенциала ПЖТ определяется исходя из участия в процессах обеспечения роста транзитных грузопотоков. Транзитный потенциал транспортной системы включает потенциалы отечественной сети международных транспортных коридоров, территории тяготения и управленческий потенциал государственных и отраслевых органов власти.

Конкурентоспособность ПЖТ отражается на возможности формирования в Украине единой производственно-логистически-транспортной сети (ПЛТС). Ключевыми блоками ПЛТС являются производственный и транспортный. Логистический блок рассматривается как объединяющий.

Особенности функционирования ПЛТС объясняются тем, что она является единством взаимодействующих субъектов, объединившихся для достижения определенных целей, среди которых повышение ценности участников и их продукции или услуг за счет интеграции ключевых компетенций.

Основными принципами функционирования ПЛТС определены: 1) принцип ориентации на потребителя; 2) принцип постоянного совершенствования; 3) принцип адекватности; 4) принцип оптимального сочетания положительной синергичности в деятельности сети; 5) принцип фокусирующей концентрации действия; 6) принцип организационной динамичности. Взаимодействие участников ПЛТС определяется эффективностью системы интегрированного управления группой предприятий. Согласование интересов участников требует определения пространства взаимодействия, основными инструментами которого является единая информационная система и система документооборота.

Доказано, что в основе управленческих решений по поводу мероприятий обеспечения конкурентоспособности ПЖТ находится распределение факторов по приоритетности воздействия. Применение теории графов и метода экспертных оценок позволило получить следующие выводы: 1) для грузовых перевозок актуальной проблемой является оперативность обслуживания, соответствие характеристик транспортной услуги потребностям потребителей и возможность беспрепятственного осуществления перевозок; 2) основные требования к сопутствующим процессам при обслуживании и обеспечении транспортной услуги, которые должны кардинальным образом повлиять на конкурентоспособность транспортной услуги ПЖТ, - это уровень использования логистических технологий, развитие объектов транспортно-логистической инфраструктуры, внедрение международных стандартов качества продукции, услуг и процессов, сопровождающееся необходимым уровнем материально-технического обеспечения производства.

Определяя сложность процессов управления конкурентоспособностью, правомерно говорить о его системе, составляющими которой являются уровни, цели, субъекты и объекты. Уровнями управления определены стратегический, тактический и оперативный, что обуславливает сложность субъекта управления. Объектом управления конкурентоспособностью предприятия являются процессы, имеющие место во внутренней среде предприятия.

Усовершенствованы методические положения и показатели оценки уровня конкурентоспособности предприятий железнодорожного транспорта, которые характеризуют реализацию производственных основных, сопутствующих и управленческих процессов.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, транспортный потенциал, транспортный процесс, транспортная услуга, управление конкурентоспособностью, конкурентная стратегия, конкурентное преимущество.

ABSTRACT

O.I. Kalinichenko – Theoretical and methodological aspects of the competitiveness management of railway transport enterprises. - Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 - Economics and Business Management (by economic activity). - Ukrainian State Academy of Railway Transport MONmolodsporta Ukraine, Kharkiv, 2012.

Thesis is devoted to the development of theoretical concepts and practical recommendations of competitiveness management of railway transport enterprises in conditions of increased competition in domestic and foreign transportation markets.

Substantive content of competition in transport market and nature of the category of "competitiveness of railway transport enterprises" are exposed. Competitiveness factors system of transport services furnished by railway transport enterprises is improved. Theoretical principles of competitiveness management of railway transport enterprises are formed, management objects and subjects as well as its levels are specified. Methodological principles and performance evaluation of the competitiveness of railway transport enterprises are improved. Nature, structure and role of the transport capacity of railway transport enterprises are substantiated. A conceptual basis for the formation and operation of industrial, logistic and transport system of Ukraine is offered.

Keywords: competition, competitiveness, transport capacity, transport process, transport services, competitiveness management, competitive strategy, competitive advantage.

Калініченко Олег Ігорович

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Надруковано згідно з авторським оригіналом

Відповідальний за випуск

Н.Є. Каличева

Підписано до друку . .2012 р.
Формат паперу 60x84 1/16. Друк різнограф.
Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Зам. № . Безкоштовно.

Видавництво УкрДАЗТ.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 2874 від 12.06.2007 р.
61050, Харків, майдан Фейєрбаха, 7
Друкарня УкрДАЗТу, 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7